

HAMMARBY-SKARNÄCK HEMBYGDSFÖRENING

HEMBYGDSVANDRINGAR MED HAMMARBY-SKARNÄCK HEMBYGDSFÖRENING

15 september 2018, en hembygdsvandring om Bergholm och Bagarmossens centrum

En hembygdsvandring av Torbjörn Hallström och Anders Wennersten.

Fotograf: Lennart Elovsson

Länk till filmen i Youtube (46 minuter): <https://www.youtube.com/watch?v=FwTK9bKrvus&t=18s>

Som alltid vid hembygdsvandringar skiner solen när Torbjörn Hallström välkomnar vid Bergholmstorpet, för denna vandring kring torpet, planerad nybyggnation vid den inom kort rivna Bergholmsskolan och vidare till Bagarmossens centrum, där Anders Wennersten ska berätta om Bagarmossens centrums historia.

I det här referatet berörs den planerade nybyggnationen bara ytligt, eftersom en stor förändring där är nära förestående.

Först något om Bergholmstorpet. Det byggdes omkring 1780. Av husförhörslängder från Skarpnäcks Gård vet vi att år 1782 dagsverkstorpären Anders Persson flyttade hit med sin fru och alla barnen, tio stycken varav fem nådde vuxen ålder. I senare husförhörslängder framkommer att Anders bytt namn till Ahlbom, och titulerats rättare, ett avsevärt avancemang i karriären (rättare är titeln för en förman på en herrgård eller större jordbruk).

Sedan dess har torpet byggts ut flera gånger, först från enkel- till parstuga till en förlängning och under 1900-talet med en utbyggnad bakåt. Anders avlider 1804, 54 år gammal. Änkan bor dock kvar här till 1839, och troligen några av barnen, som också tillhörde gårdens personal.

Även fortsättningsvis hyste torpet arbetare vid gården. På 1860-talet skedde den stora tillbyggnaden, då torpet förlängdes västerut. Skarven syns än i dag i grundmuren. Det är troligt att tillbyggnaden gjordes för att härbärgera ett mejeri, för tillverkning av ost och annat från gårdens råvaror. Jordbruk bedrevs vid gården i full skala fram till i början av 1930-talet, och hästar och kreatur hölls fram till början av 1950-talet. Den sista som bodde på Bergholmstorpet hette Oskar Ström, vars barnbarn Eilert, tidigare ordförande i Huddinge hembygdsförening, föreläst här om sin uppväxt under 1920-talet. Oskar lät i slutet av 20-talet bygga ett småhus i Pungpinan.

Stockholms stad köpte Skarpnäcks gård 1922, för att komma åt mark för bebyggelse i de sydöstra förorterna, efter att ett par decennier tidigare ha köpt Enskede gård och Hammarby gård för samma syfte. Torpet följde med i köpet, och har sedan dess varit förvaltad av staden.

Omkring 1940 byggdes Skarpnäcks flygfält, och runt detta byggdes skydd i form av luftvärn och skyttevärn. Torpet blev då förläggning för den militära närvaron kring fältet. Efter krigsslutet togs verksamheten över av hemvärdet, som hade verksamhet här en bit in på 70-talet. Sedan ett tjugotal år tillbaka har torpet hyrts av hembygdsföreningen Bergholmstorpets Vänner, som har verksamhet med söndagscafé, författaraftnar och mycket annat, till exempel dagens festlighet i samarbete med Skarpnäcks Folkhögskola.

Nu ska vi förflytta oss upp till det blivande byggområdet Bergholmsbackarna. I detaljplanen för detta är även Bergholmstorpet med, och det är där bestämt att torpet med sin omgivning ska bevaras och utvecklas.

På plats i Bergholmsbackarna berättar Torbjörn om Stadens byggplaner, att byggtakten ska ökas från dagens 6 000 till 10 000 lägenheter per år. År 2015 hölls samrådsmöten i Skarpnäck om planen att bygga ca 3 000 lägenheter i Skarpnäck – Bagarmossen, där den mark där vi nu står kan ge plats åt åtminstone 600 lägenheter. Sedan dess har planen för det här området utvecklats till ett förslag till detaljplan, som med ritningar och modeller är utställt i Tekniska Nämndhuset och på stadens hemsida. Här ovanför Bergholmstorpet planeras en skola för knappt 1 000 elever i årskurs 1 – 9, med tillhörande idrottshall.

Vi flyttar oss ytterligare hundra meter uppåt den snart utplånade Bergholmsskolan. Här nedanför planeras ett vårdboende i Riksbyggens regi, omgivet av flera kvarter som byggs av andra aktörer, bland annat kommunala Stockholmshem. Längst upp mot Rusthållarvägen ska SMÅA bygga ett höghus i 12 våningar. Längst ner mot Skarpnäck byggs några punkthus i 5 eller 6 våningar.

Sammantaget blir det 650 lägenheter, jämnt fördelat mellan hyres- och bostadsrätter. Byggstart kan tänkas bli 2021 med en byggtid några år därefter. Med detta tillskott ökas befolkningen i Bagarmossen med ca 20 %, med de för- och nackdelar detta för med sig.

Någon vägförbindelse till Skarpnäck blir det inte, det Bergholmsstråk som planeras blir bara trafikerat lokalt och i övrigt ett gång- och cykelstråk.

Nu förflyttar vi oss till Bagarmossens centrum, där vi varken ser någon bagare eller någon mosse, men väl Anders Wennersten, som under många år fördjupat sig om Bagarmossens historia och nu ska dela med sig av den.

När Stockholms tunnelbana planerades omkring 1940 var tanken att varje T-station skulle omges av ett centrum och några höghus, däromkring en stadsdel med flerfamiljshus, där utanför radhus och ytterst i periferin småhus. Bagarmossens stadsplan, beslutad 1949, är typiskt av detta utseende. Stationen innan, Kärrtorp, stadsplanelades något tidigare, och prioriterades i viss mån genom att varuhus, biograf, systembolag m m lokaliserades dit och inte till Bagarmossen.

Bagarmossen var den första förorten där gång- och cykeltrafiken helt separerades från övrigt vägnät. Än idag kan man njuta av promenadstråk i en närmast obegränsad omfattning, omgivna av kvarlämnad skön naturmark.

Tunnelbanans ändstation låg här, mitt på torget, fram till 1994, då förlängningen till Skarpnäck färdigställdes. Innan dess fanns ett spårreservat för en eventuell ytlig förlängning, vilket slopades 1954 då man insåg att en tunnel var bättre, och Konsum fick bygga en butik där spåren var planerade. (Öppningsåret var författaren till detta referat som fjortonåring lagerbiträde där, och spelade Elvismusik i butikens högtalare).

Ur en synpunkt var Bagarmossens centrum märkligt planerad, den delades ju i två delar av spårområdet, med dålig kommunikation emellan. Den östra delen, där vi nu står, har en trevlig utformning, med ett stort torg omgivet av specialbutiker av olika slag. Frånvaron av systembolag gjorde dock att det aldrig blev något folkliv av betydelse här. Vi flyttar oss till västra delen, där ett tegelhus från 1994 dominerar stadsbilden. Dessförinnan fanns där ett

skogsparti. På denna sida var det innan T-baneflytten lite sämre med butiker och övrig service. Mitt på torget ser vi Princesstårtan, en gräsbeklädd kulle med en skär marsipanros av plåt, formgiven av Dan Wolgers och byggd 2004. Då hade konstnärprofilen Dan redan flyttat härifrån. Många, utöver Anders, minns honom i stadsbilden med sin enorma hatt.

Anders fick frågan varför det heter Bagarmossen, och upplyste att den frågan har varit en central del av hans historiska efterforskningar. Bagaren hette Nils Lychous, förmögen hovbagare på Barnängen, som i slutet av 1700-talet var delägare i Nacka gård med sina kvarnar.

För att maximera vattenflödet i Sicklaåns forsar arrenderade han av Skarpnäcks gård stora sankmarker i nuvarande Skarpnäck, Kärrtorp och Bagarmossen, och ledde om deras avrinning från tidigare mot nuvarande Kärrtorps IP till att istället ledas mot Brotorp, för att öka Ältaåns flöde. Mossen låg således bara till liten del i Bagarmossen, men fick ändå ge namn åt området när det stadsplanerades.

Med detta tackade Anders för sig och fick motta en applåd av de ca 25 åhörarna.

Refererat av Hans Severinson, februari 2021